

- ⁹ Левицкий О. Луцкая старина / О. Левицкий // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – 1890. – Кн. 5. – Отд. 1. – С. 54–90.
- ¹⁰ Там само, с. 55.
- ¹¹ Там само, с. 63.
- ¹² Там само, с. 65–66.
- ¹³ Там само, с. 69.
- ¹⁴ Там само, с. 13.
- ¹⁵ Там само, с. 68–69.
- ¹⁶ Там само, с. 72.
- ¹⁷ Левицкий О. История одного древнего волынского храма св. Иоанна Богослова в г. Луцке / О. Левицкий // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – 1903. – Кн. 17. – Отд. 1. – С. 74–77.
- ¹⁸ Там само, с. 83.
- ¹⁹ Там само, с. 18.
- ²⁰ Левицкий О. Южно-русские архиереи XVI – XVII веков / О. Левицкий // Киевская старина. – 1882. – № 1. – С. 49–100.
- ²¹ Фотинский О. Побратимство и чин братотворения / О. Фотинский // Волинский историко-археологический сборник. – Вып. 2. Издание распорядительного комитета Волинского историко-археологического общества. – Почаев : Типография Почаевской Успенской лавры ; Житомир : Типография и литография М. Дененмана, 1900. – С. 19–48.
- ²² Там само, с. 43.
- ²³ Там само, с. 46.
- ²⁴ Фотинский О. Обыкновенные люди старой Волыни: из семейной хроники двух поколений дворян Загоровских во второй половине XVI в. / О. Фотинский // Там само. – Вып. 2. – 1900. – С. 117–195.
- ²⁵ Там само, с. 145.
- ²⁶ Там само, с. 194–195.
- ²⁷ Фотинский О. Экскурсия О. А. Фотинского по Волинской губернии для описания памятников старины / О. Фотинский // Киевская старина. – 1900. – № 12. – С. 196–206.
- ²⁸ Там само, с. 196.

УДК: 94(477. 83/86) “XX”

© Ганна Кобилянська (Чернівці)

ПОКУТТЯ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті автор просліджує історичне значення Покуття як одного з найколіоритніших в етнічному відношенні субрегіону в процесі формування української національної культури початку ХХ ст. Прослідковано характерні риси та особливості етносубрегіону в загальній скарбниці української культурної спадщини.

Ключові слова: Покуття, нація, культурна спадщина.

Кобылянская А.

Покуття в процесі розвитку української національної культури ХХ століття

У статті автор просліджує історичне значення Покуття як одного з найбільш різноманітних в етнічному відношенні субрегіону в процесі формування української національної культури початку ХХ ст. Проаналізовані характерні риси та особливості етносубрегіону в загальноукраїнському культурному наслідуванні.

Ключевые слова: Покутье, нация, культурное наследие.

Kobylanska A.

Pokuttya in the process of ukrainian national culture development in earth 20th century

The article the considers historical significance of Pokuttya ethnically as one of the most colorful subregion in the process of Ukrainian national culture establishing 1900 – 1930 s. It has been considered characteristics and features of this ethnosubregion in the general treasury of Ukrainian Cultural heritage.

Key words: Pokuttya, natia, cultural heritage.

На початку ХХІ століття з особливою гостротою піддаються верифікації окремі проблеми вітчизняної історичної науки, які не повністю вписуються у концепційний вимір деяких зарубіжних історичних шкіл. Комутативний характер досліджень окремих регіонів України штучно інтерполюється відповідно континуїтету цих наукових шкіл, що здебільшого не відповідає історичним реаліям того часу. До однієї з таких проблематик належить історичне минуле Покуття.

Історія Покуття певним чином адитивно вписувалася у ХІХ ст. до польської чи молдовської історії, а об'єктивна її детермінація відбулася з другої половини ХХ століття, коли її ретельним вивченням зайнявся М. Кордуба. Значну увагу в своїх дослідженнях по історії Покуття присвятили львівським, івано-франківським та чернівецьким вчені: С. Макарчук, М. Литвин, А. Королько, В. Грабовецький, М. Гуйванюк. Вони значно збагатили і доповнили наявний науковий доробок української історії Покуття, внесли вагомий вклад у об'єктивне висвітлення характерних для цього краю історичних колізій.

Метою даної статті є спроба окреслити історичну роль Покуття через призму розвитку української національної культури першої третини ХХ ст. Адже до цього часу в історичній літературі окремому

дослідженню цієї проблеми ще не було присвячено спеціальних розробок. У статті зроблено спробу розкрити історичну роль Покуття в розвитку української національної культури. При цьому вона звертає увагу на те, що об'єктом її висліду є лише певні, найбільш значимі сегменти культурного процесу того періоду, який не можна затиснути в обмежені рамки однієї статті.

Однією з найважливіших і принципових особливостей розвитку української культури першої чверті ХХ століття була визначальна роль політичного чинника. “При цьому переважав не еволюційний характер динаміки, а різні зміни, які часто розмежовують основні етапи розвитку української культури”¹. При цьому докорінне значення мали Перша світова війна, боротьба за українську державність 1917 – 1920 рр. та інші політичні чинники.

Українське Покуття в першій третині ХХ ст. відіграло важливу роль у формуванні та розвитку народних, демократичних традицій, що наприкінці ХІХ ст. проявилися в “двох орієнтаціях: 1) збереження національно-культурних традицій (народницька теорія); 2) орієнтація на західноєвропейський процес в царині художньої літератури (“європеїзація”, “космополітизм”, “модернізм”)². Власне тут виник січковий рух, тут постійно черпали натхнення для творчості І. Франко, М. Коцюбинський, В. Гнатюк, В. Стефаник, Ф. Колеса, Г. Хоткевич.

В культурному вимірі Покуття акумулювало в собі характерні риси народної творчості, сформовані в попередні роки, а з другого боку, воно вибирало кращі західноєвропейські зразки мистецької творчості, розвивало їх, гармонійно поєднувало з властиво українською самобутністю.

Варто відмітити, що саме в Покутті на початку ХХ ст. зародилося своєрідне різностильове масове будівництво міських будинків у зростаючих умовах урбанізації. Під впливом нових соціально-економічних відносин міська покутська архітектура пропонувала та реалізовувала масштабну забудову міст і містечок (подекуди в цьому й зараз можна переконатися: Г.К.) на основі ренесансу, барокко й рококо. При цьому муровані будинки обов'язково в планах та архітектурних формах доповнювались своєрідними, властивими для кожного ландшафту, рисами дерев'яної архітектурної забудови (підсіння, ганки, галереї, дашки в декількох кондигнаціях, різьблені сохи та ін). Особливо багато таких споруд було виконано напередодні Першої світової війни, до 1914 р. - в Коломиї, Снятині, а також в Яблуневі, Гвіздцю, Печеніжині³.

Значну роль в розвитку культури в покутських землях мав музичний рух, який з початком ХХ ст. формує нову якісну сторінку в національній культурі. Передусім, це пов'язано з появою видатних композиторів – М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, М. Вербицького, С. Людкевича, М. Колесси та ін.

В 1903 р. М. Лисенко перебував у Снятині. Він зустрівся з місцевими мешканцями, які вручили йому “вінок з колосків покутської пшениці і польових квітів”⁴. Виступаючи перед великою кількістю присутніх, М. Лисенко обгрунтовував перевагу вокальної музики, особливо хорової, оперної з акцентом на народні мотиви як головному джерелі української національної музичної творчості. Варто відмітити, що за оцінками багатьох зарубіжних фахівців, у цьому відношенні українці створили самобутнє, оригінальне й при цьому рідкісне мистецтво⁵.

У театральній сфері Покуття ініціювало ще в ХІХ ст. перехід від традицій шкільного театру до світського. Це зробив у Коломиї І. Озаркевич. Пізніше цей стиль підхопили і розвинули в Львові⁶. Надзвичайно великий вклад внесло Покуття в розвитку духовної культури: звичаїв та обрядовості, міфології а також усної народної творчості, що має бути темою окремого дослідження.

Очевидно, найбільш вагомими видаються нам здобутки покутської землі своєю літературною спадщиною. У Коломиї жили і працювали на початку ХХ ст. Й. Бобринський – засновник музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, П. Франко, Ю. Шкрумеляк, І. Вільде. В чарівному куточку Покуття, на благодатній літературній ниві Городенківщини розквітала творчість письменників А. Крушельницького, О. Левицького, І. Плешкана. В селі Хотимир, неподалік від Тлумача народилися поет К. Климович та мовознавець Б. Кобилянський.

На початку ХХ ст. на Покутті розквітла творчість видатних українських письменників Василя Стефаника, Леся Мартовича і Марка Черемшини – “Покутської трійці”. Одним з перших увагу на їх творчість звернув І. Франко, який в статті “З останніх десятиліть ХХ віку” писав, що “на полі новелістики галицька Русь у тім часі видала ряд талантів, яких не постидилась би ні одна далеко багатша від нашої література”⁷. У цій же статті він наголосив на появі нового літературного жанру – психологічної новели⁸. Характерно, що свої найбільш яскраві й трагічні новели В. Стефаник написав на матеріалах з життя покутян: “Кленові листки”, “Камінний хрест”, “Злодій”, “Новина”, “Марія”. Більшість новел В. Стефаника увійшли до його збірок “Камінний хрест” (1900), “Дорога” (1901), “Моє слово”

(1905), “Земля” (1926), “Твори” (1933)⁹. Більшу частину свого життя В. Стефаник прожив у селі Русів, неподалік від Снятина.

Друг і соратник В. Стефаника, Лесь Мартович народився у відомому всім покутянам селі Торговиця. В 1909 р. він закінчив юридичний факультет Чернівецького університету, один з найпрестижніших в той час університетів Європи для мешканців Покуття. В 1900 р. він видає збірку “Не читальник”, в 1903 р. – “Хитрий Панько”, в 1905 р. – “Стрибожий дарунок”¹⁰.

Перша збірка новел Марка Черемшини (Івана Юрійовича Семанюка), уродженця села Кобаки, що на Косівщині, вийшла в Чернівцях у 1901 р. У ній було 15 новел. Після появи збірки “Карби” популярність М. Черемшини зросла, на неї дали схвальний відгук І. Франко, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський. Ця збірка мала таку велику популярність серед народу, що в 1925 р. Чернівецька поліція затримала в центрі міста селянина “Івана Москалюка з села Вікно, що біля Городенки, який підбурював мешканців міста закликати проти влади, цитуючи новели українського письменника Черемшини”¹¹. Із 1912 по 1927 роки М. Черемшина жив і творив у Снятині. Тут він був членом товариств “Просвіта”, “Боян”, “Взаємна поміч”, “Сільський господар” та інших, беручи в них активну участь.

Уродженцею Покуття – з села Белелуя Снятинського повіту була письменниця та подруга Ольги Кобилянської Наталія Кобринська. Саме вона була засновницею жіночих організацій в Галичині. В 1904 р. в Чернівцях вийшли з друку “Казки”, а в Львові оповідання “Ядзя і Катруся”. Свою долю з Покуттям пов’язали також і письменники та поети Андрій Баб’юк (Мирослав Ірчан), Антін Крушельницькій, Андрій Чайковський, Антін Лотоцький, Юрій Шкрумеляк. Всі вони причетні до формування українського стрілецького руху, «виникнення якого стало наочним доказом прагнення до незалежності галицьких українців»¹².

Надзвичайно важливу роль в процесі розвитку української національної культури відіграли видавничі організації Покуття. Основним центром друкованої продукції була Коломия. В 1901 р. розпочала свою діяльність друкарня Вільгельма Бравнера, яка друкувала науково-популярний тижневик “Поступ”, часописи “Хлопська правда” і “Зоря”, який з 1904 року редагував засновник “Січі” Кирило Трільовський¹³. В коломийських друкарнях Михайла Білоуса, Олександра Мізевича та інших у серії “Бібліотека для рускої молодежи” вийшло в світ близько 170 видань¹⁴. Особливо багато творчих зусиль і моральної звитяги доклали до цього письменник, журналіст, викладач класичної філології Коломийської гімназії Юліан Васальський.

Українські видання в період Першої світової війни в Покутті майже не виходили, а відновили свою діяльність на початку 20-х років ХХ ст. В Коломиї розпочав у 1921 р. виходити тижневик “Покуття”, потім інші періодичні видання – “Молода громада”, “Радикальний голос”, “Українська праця”, “Право народу”. Також виходили часописи для жінок, станово-релігійні, торгово-промислові, молодіжні, дитячі, ліворадикальні.

Таким чином, Покуття відіграло одну із визначальних ролей у тривалому процесі формування великої української нації. Це було пов’язано з його особливим геополітичним становищем на стику православної, католицької і мусульманської цивілізацій в антично-середньовічну добу та індустріальну епоху, коли зростала роль політичного фактора і посилювалося значення національного чинника задля реалізації його завдань. Перша третина ХХ ст. в історії України Покуття відіграло роль одного з визначальних культурно-національних і духовних чинників. Воно стало комутативним осередком інтегральної градієнції латентного періоду розвитку українського національно-визвольного руху. Відомий сучасний український історик Андрій Королько зауважує: “Для Покуття характерний складний і часом трагічний історичний шлях”¹⁵. Краще неможливо висловитися.

¹ Висоцький О.Ю. Історія української культури. – Дніпропетровськ: НМет АУ, 2009. – С. 88.

² Там само, С. 89.

³ Українська загальна енциклопедія. В 3-х томах. – Т.3. – Львів – Станіславів - Коломия: видання кооперативу «Рідна школа», 1935. – С. 447.

⁴ Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область. – К.: Інститут історії Академії наук УРСР, 1971. – С.520

⁵ Muller F. Istorioa Romaniei. – Bucuresti gaio educational, 1999. – P. 107.

⁶ УЗЕ, С. 523

⁷ Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів: Манускрипт, 2010. – С. 293.

⁸ Там само.

⁹ Там само, С. 294.

¹⁰ Там само, С. 296.

¹¹ ДАЧО. – Ф. – 30, Оп. 2. – Спр. 28. – Арк. 27.

¹² Покуття. – С.300.¹³ Там само, С. 314.¹⁴ Там само.¹⁵ Королько А. Покуття на стародавніх картах Європи другої половини XVI – першої половини XVII ст. – Історія. Наукові праці. - К., вип. 127. – Т. 140. – С. 106.

УДК: 94 (477.83/86)

© Володимир Кобилянський (Чернівці)

ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИХ ТОВАРИСТВ ГАЛИЧИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ*У статті аналізується процес перебудови діяльності українських культурно-просвітних товариств Галичини міжвоєнного періоду (1919-1939 рр.) в умовах втрати державної незалежності та зовнішньополітичного тиску на організаційні національні структури.***Ключові слова:** національна свідомість, просвіта, репресії, “Рідна школа”, визвольний рух.

Кобылянский В.

Трансформация культурно-просветительских обществ Галиции в украинском национально-освободительном движении межвоенного периода (1919-1939 гг.)*В статье анализируется процесс перестройки деятельности украинских культурно-просветительских обществ Галиции межвоенного периода (1919-1939 гг.) в условиях потери государственной независимости и возрастания внешнеполитического влияния на организационные украинские структуры.***Ключевые слова:** национальное сознание, “Просвіта”, “Рідна школа”, репресії, освободительное движение.

Kobylansky V.

Transformation cultural and educational societies of Galicia in the Ukrainian national liberation movement of interwar period (1919-1939)*The article analyzes the process of of the Ukrainian cultural and educational societies restructuring of Galicia in the interwar period (1919-1939) under the conditions of a loss of the sovereignty and foreign political pressure on the organizational national structure.***Key words:** national conscience, education, repression, “Ridna Shkola” liberation movement.

Роль культурно-просвітних товариств Галичини в апроксимації українського національно-визвольного руху міжвоєнного періоду ХХ століття постійно привертає увагу сучасних дослідників. У інтерпретації подекуди конфінальних версій, які органічно вписуються в схему континуїтету вітчизняної історичної науки, чітко простежується редуплікація процесів та явищ цього періоду до легітимізації національно-визвольних, державницьких домагань українського народу історичними аргументами. В останній час появилoся чимало досліджень даної проблематики дискретного характеру. Вони повністю відповідають концепційному виміру сучасної української історії. Вагомий вклад у розробку цієї проблематики внесли сучасні дослідники: Ю. Шаповал, Я. Грицак, С. Макарчук, М. Романюк, М. Кугутяк, С. Кукурудза, Б. Савчук, І. Андрусів, М. Черепанин та ін.

Метою даної статті є компланарна спроба висвітлити характерну суть переорієнтації збережених після Першої світової війни культурно-просвітних товариств Галичини на нові історичні умови міжвоєнного періоду. В жодному випадку не претендуючи на істину, автор намагається привернути увагу, власне, на ті особливі процеси, що мали місце у діяльності культурно-просвітних товариств в складних умовах розвитку національно-визвольного руху.

Український національно-визвольний рух Галичини в період між двома світовими війнами опинився в складному організаційному та зовнішньополітичному становищі в умовах формування, розвитку і зрештою, розпаду Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Поки, з одного боку, держави-переможниці у війні визнавали право українського народу на суверенну державу, а з другого, існуюча практика міжнародних відносин в той час поставила український національно-визвольний рух в залежність від їх волі.

Складовим елементом національно-визвольного руху міжвоєнного періоду в Галичині були національні культурно-просвітницькі товариства, які утворилися задовго до появи Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Вони стали духовною та організаційною основою формування національної свідомості в специфічних умовах переходу від відкритої національно-визвольної боротьби українського народу Галичини в добу Визвольних змагань до використання легальних, а також нелегальних методів у складних умовах польської окупації.

Найбільш складним періодом в діяльності українських культурних товариств Галичини був період 1920-1925 років, особливо 1920 рік. Абсолютна більшість товариств перестали функціонувати, тільки